

Fritz Schuster – arhivarul orașului Brașov, 1916-1927

ELISABETA MARIN

Născut la 9 februarie 1871, absolvent al Liceului „Johannes Honterus” din Brașov în 1889, Friederich Michael Adolf Schuster studiază geografia și istoria la Universitățile din Jena, Budapesta, Berlin, Leipzig, Kiel și Cluj, unde obține, în 1903, diploma de profesor¹. Din 1903 până în anul școlar 1906/1907 este angajat ca profesor la Liceul „Honterus”, unde predă geografia și istoria. Obține o bursă, apoi, o perioadă de un an de zile, un concediu pentru studii istorice la Institutul de Istorie din Viena. Din cauza bolii se pensionează în 1909.

La data de 13 iulie 1916, Fritz Schuster este numit arhivar al orașului Brașov. Astfel, Arhiva brașoveană, care funcționa din 1878 ca serviciu independent în vechea Casă a Sfatului, beneficiază, prin Fritz Schuster, de primul conducător cu studii de istorie.

După o lună și jumătate de la numirea sa în funcție, urmează declarația de război a României către Puterile Centrale și, la scurt timp, intrarea armatei române în Brașov. Arhiva orașului și alte instituții de cultură au trecut sub directă observație și pază a instituțiilor militare române².

La începutul lunii octombrie 1916, când trupele germane și austro-ungare au înaintat spre Brașov, pentru a preveni distrugerile cauzate de război, colecțiile de documente din Arhiva orașului Brașov, Fronius, Schnell, Stenner, au fost transportate mai întâi la București, apoi la Iași și la Moscova, de unde au revenit abia în 1936³.

În anii 1923-1924, sub conducerea lui Fritz Schuster, arhiva orașului Brașov este mutată din Casa Sfatului în fostul Bastion al fierarilor, actualul sediu al Direcției Județene Brașov a Arhivelor Naționale.

Primul document pe care îl vom supune atenției, datat 5 decembrie 1923, este raportul arhivarului orașului, Fritz Schuster, către Magistratul orașului, privind situația arhivei brașovene și stadiul în care se află după mutarea în noul sediu: „...spațiul de la parter al noii arhive este de câteva zile în principal amenajat. au fost puse dulapurile și stelajele (rafturile), iar cărțile și actele în ordine. Mai trebuie verificate în amănunt (bucată cu bucată), recotate, pentru ca actele și cărțile să poată fi ușor regăsite”⁴.

¹ Friederich Stenner, *Die Beamten der Stadt Brasso (Kronstadt)*, Brașov, 1916, p. 166.

² Nussbächer Gernot, *Profesor, Stadtarchivar und Geschichtsforscher – Fritz Schuster, 1871-1954*, în „Karpatten Rundschau”, nr. 18 (2449) din 9 mai 1998.

³ *Ibidem*.

⁴ D.J.A.N. Brașov, fond *Primăria Brașov. Actele Magistratului*, dosar I 1923/5/14.

Arhivarul mai punctează câteva lucrări care nu au fost terminate din cauza dulgherilor și vopsitorilor, dar, cu toate acestea, „invită magistratul să viziteze arhiva”.

În continuare, Fritz Schuster informează magistratul că perioada de mutare a arhivei a durat peste trei luni de zile, cu multe ore lucrate peste program, chiar și până la zece ore, menționând că a trebuit să execute și lucrări pregătitoare pentru amenajarea și mutarea arhivei, cum ar fi „golirea dulapurilor de acte, desprăfuirea documentelor, legarea actelor etc.”, ceea ce a luat mai mult timp, astfel că această mutare s-a realizat, de fapt, într-un interval între patru și cinci luni, subliniind că el a participat efectiv, alături de lucrători, la mutarea arhivei și nu numai la coordonarea lucrărilor. De aceea, îl roagă pe magistrat ca să fie recompensat pentru această muncă, așa cum au fost, de exemplu, funcționarii de la fisc, aceștia primind, pe lângă salariu, 100 (una sută) lei zilnic pentru evaluarea în vederea stabilirii impozitelor.

În final, adresează rugămintea către magistrat astfel: *„În zilele de azi, în care salariul unui funcționar este insuficient pentru a face față cheltuielilor și nevoilor de subsistență, ar fi nedrept ca un funcționar să nu fie răsplătit pentru o muncă atât de grea, realizată și în afara orelor de program”*.

După o lună de zile, în 3, respectiv, 9 ianuarie 1924 (data expedierii), magistratul scrie, pe raportul înaintat de Fritz Schuster, următoarea rezoluție:

„Către contabilitatea orașenească Brașov.

Se îndrumază oficiul ca să plătească arhivarului Fr. Schuster o specificație de lei 5000 (cinci mii lei) în sarcina titlului respectiv pentru executarea mutării întregului archiv, o muncă extraordinară, ce a durat peste 3 luni și peste oarele oficioase”.

Al doilea document la care ne vom referi este Raportul înaintat primului prefect român al județului Brașov de către același Fritz Schuster (vezi anexa).

În anul 1921, la 17 decembrie, Ministerul Instrucțiunii a instituit „Comisiunea pentru organizarea Arhivelor Statului din Transilvania”, compusă din personalități ca Alexandru Lapedatu, Constantin Daicoviciu, Sextil Pușcariu, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Ioan Ursu și cunoscuții arhiviști Albert Berger (Bistrița), Iulian Martian (Năsăud), comisie ce a funcționat până în primăvara anului 1923, când Alexandru Lapedatu a fost numit director general al Arhivelor, în locul lui Dimitre Onciul⁵. Comisia a numit în fruntea Arhivelor din Cluj, la 1 octombrie 1922, cu concursul lui Nicolae Iorga și Dimitre Onciul, pe dr. Ștefan Meteș, cunoscut istoric, membru corespondent al Academiei Române⁶.

⁵ D.J.A.N. Cluj, *Din istoria Arhivelor ardelene – 75 de ani de la înființarea Arhivelor Statului Cluj*, Cluj-Napoca, 1995, p. 8.

⁶ *Ibidem*.

Prima însărcinare primită de Ștefan Meteș din partea Comisiunii, în ședința din 11 octombrie 1922, este aceea ca „*să cerceteze personal starea în care se găsesc arhivele publice din Transilvania și să înainteze Comisiunii un memoriu asupra lor, făcând propuneri concrete în ceea ce privește îndeosebi măsurile pentru buna lor păstrare, eventual a transportării lor de la Cluj*”⁷.

Ștefan Meteș, în articolul *Arhivele din Ardeal după război*, publicat în „*Revista Arhivelor*” nr. 1/1924, p. 85-86, menționează: „*Arhivele din Ardeal cuprind o nesfârșită bogăție de informații privitoare la trecutul românilor din această provincie, apoi la unguri și sași. ... În ce privește organizația și buna păstrare a arhivelor ardelen, trebuie spus că au fost mai pretutindeni exemplare, mai ales prin faptul că fiecare arhivă își avea arhivarul ei competent. Arhivarul nu era un simplu funcționar, care aranja numai actele, ci el le iubea cu interesul omului de carte, care le înțelegea, ca comoara (sic) de informații a arhivelor să fie împărtășită prin scris celor prezenți și viitori ca o binefăcătoare experiență a trecutului...*” Datorită schimbărilor produse în vederea protejării arhivelor în special din Transilvania s-a emis, de către ministrul de Interne, o circulară către toți prefecții, cu următorul conținut: „*Fiind informați de către Comisiunea pentru organizarea Arhivelor Statului din Transilvania, că arhivele unor autorități din Ardeal se află într-o stare deplorabilă și neîngrijită, avem onoare a vă ruga să binevoiți a da ordine pe lângă toate autoritățile pendinte de dumneavoastră ca materialul arhivei să fie pus la adăpost și îngrijit până ce va putea fi adus și așezat la Cluj*”⁸.

Urmare a acestei circulare, directorul general al Arhivelor Statului trimite o adresă către Ministerul de Interne, având următorul conținut⁹:

„Copie de pe adresa Arhivele Statului Direcțiunea Generală
Nr. 255

Către Ministerul de Interne

Având informații că unele autorități și instituții dependente de Departamentul Dvs. distrug sau pun în vânzare arhivele vechi, am onoare a vă ruga să binevoiți a dispune să se ia măsurile cele mai serioase pentru a se împiedeca de acum înainte o asemenea procedare, păgubitoare atât Administrației, în genere, cât și istoriei noastre naționale.

⁷ *Ibidem.*

⁸ D.J.A.N. Brașov, fond *Primăria Brașov. Actele Magistratului*, dosar I 1923/5/17.

⁹ *Ibidem.*

Cu acest prilej îmi permit a vă informa, Domnule Ministru, că în conformitate cu regulamentul nostru urmează a se depune la Arhivele Statului toate dosarele ce conțin acte mai vechi de 30 de ani, și anume, cele de la autoritățile din Capitală și din cuprinsul fostului principat al Munteniei (inclusiv Dobrogea) se vor depune la Arhivele Statului din București, cele de la autoritățile din cuprinsul fostului principat al Moldovei la Arhivele regionale din Iași și Chișinău, iar cele din cuprinsul fostului principat al Transilvaniei și părțile ungurene la Arhivele regionale din Cluj.

Este de absolută nevoie, Domnule Ministru, să binevoiți a interveni pentru respectarea acestor dispozițiuni ale Regulamentului Arhivelor Statului, atât în Vechiul Regat, cât mai ales în ținuturile alipite, deoarece, în ultimii ani, s-au pierdut o mulțime de arhive locale de cea mai mare importanță pentru istoria noastră.

Director General,
ss. Const. Moșil

p. conform. Nicolescu m.p.”

Referitor la această situație, Ștefan Meteș spune: „*De present funcționează la Cluj o Arhivă Regională Centrală, al cărei scop e să concentreze toate arhivele județene și comunale din Ardeal pentru a scăpa de peire sigură sute și mii de dosare, a căror valoare mare nimeni nu o poate contesta. S-au și luat măsuri energice ca starea de barbarie... să înceteze. arhivele să fie puse la adăpost și bine îngrijite și păzite. S-a dispus apoi ca atât arhivele județelor, cât și cele ale comunelor să fie transportate la centrala din Cluj...*”

În urma Ordonanței nr. 3309, din 24 decembrie 1923, privind mutarea arhivelor brașovene la Cluj, Fritz Schuster înaintează un raport prefectului Ion Baiulescu (primul prefect român al Brașovului): „*Cum știți Domnia voastră, Brașovul are de multe secole o arhivă, în care se păstrează toate scrisorile de importanță ce privesc administrația și istoria orașului, anume diplome, conturi și alte cărți de administrație, acte și altele... Dacă ne aducem aminte ce eminent rol istoric a jucat orașul în trecut, care însemnătate economică a avut-o totdeauna, odinioară mai mult ca astăzi, e natural că cetățenii au găsit mândria și cinstea lor în aceea că dovezile scrise ale acestui trecut să se păstreze urmașilor pe cât se poate mai complet și în bună stare și ordine... În baza celor de mai sus, vă rugăm, domnule prefect, să binevoiți a recunoaște dreptatea cererii noastre ca să i se lase Brașovului proprietatea sa, vechea arhivă, și a trimite această cerere, cu recomandăția domniei voastre, Ministerului de Interne*”.

Ca o confirmare a celor spuse de Fritz Schuster, Ștefan Meteș conchide, în articolul citat: „*Arhiva nu trebuie să mai însemneze un depozit de documente vechi, fără viață, ci un laborator viu din care pleacă neconținut elemente și*

cunoștințe, care fortifică sufletul național în mers spre biruință în folosul națiunii și al umanității!"¹⁰

ANEXĂ

Domnule prefect!

Referitor la ordonanța Domniei voastre din 24 dec. 1923 num. 3309, ne permitem a vă raporta următoarele:

Cum știți Domnia voastră, Brașovul are de multe secole o arhivă, în care se păstrează toate scrisorile de importanță ce privesc administrația și istoria orașului, anume diplome, conturi și alte cărți de administrație, acte și altele. Se găsește acolo întregul material al actelor Consiliului orășenesc până la ultimii douăzeci de ani. Pentru păstrarea actelor de atunci încoace orașul are un alt oficiu, deosebit de arhiva veche, care s-a numit în timpul ungar „registratură” sub conducerea registrantului, a unui oficianț fără studii superioare.

Dacă ne aducem aminte ce eminent rol istoric a jucat orașul în trecut, care însemnătate economică a avut-o totdeauna – odinioară mai mult ca astăzi –, e natural că cetățenii au găsit mândria și cinstea lor în aceea că, dovezile scrise ale acestui trecut să se păstreze urmașilor pe cât se poate mai complet și în bună stare și ordine. Pentru aceasta arhiva a fost adăpostită în Casa sfatului (primăria) și dată în grija oamenilor cu știință corăspunzătoare și cu studii superioare, de prezent a unui profesor de istorie, care înaintea alegerii sale a dat examenul prescris de fostul stat ungar pentru postul de arhivar. Din aceste cauze Vă putem asigura, că nu existe nici o primejdie, ca arhiva noastră „să se distrugă sau să se pună în vânzare”. Din contră! Arhivarul nostru se ține strict de ordonanța Domniei voastre, ca și materialul arhivei eliminat ca neavând valoare istorică, să nu se dea afară din arhivă, ci să se păstreze acolo, până când comisiunea, pe care Domnia voastră ați denumit-o pentru a controla activitatea arhivarului nu și-a dat permisiunea la aceasta.

Și Consiliul orășenesc de azi cunoaște prețul și însemnătatea arhivei. Când a fost silit a ceda altor oficii câteva odăi a<le> arhivei, a pregătit localul desființatului oficiu de amanetare orășenesc în fostul „bastionul măcelarilor” pentru o arhivă nouă. Acolo a fost mutată în toamna trecută și acuma se află într-un local mai potrivit, ca în Casa sfatului.

În arhiva noastră, cu permisia primarului, oricine poate să facă studii și le-au și făcut între alți și mulți cercetători români, d.e. domnii profesori Iorga,

¹⁰ Ștefan Meteș, *Arhivele din Ardeal după război*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1924, p. 87.

Bogdan, Sterie Stinghe, paroh Priscu din Braşov, Nicolae Zorca, notar din Vlădeni. Toţi aceştia pot dovedi, că oraşul şi arhivarul lui le-au fost întru toate prevenitori, ceea ce va fi şi în viitor.

Pentru toate acestea lipseşte motivul de a se lua arhiva oraşului şi de a o uni cu Arhiva Statului în Cluj. Dar mai sunt şi alte motive, pentru ce oraşul trebuie să rămână în posesiunea arhivei sale. Sunt acum 38 de ani, de când Braşovul pe contul său edă prin o comisiune istorică, a cărui membru este totdeauna şi arhivarul, din arhiva orăşenească şi din alte arhive, izvoare pentru istoria oraşului Braşov. Titlul acestei lucrări este: „Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt”. Această lucrare ştiinţifică se trimete gratuit instituţiilor şi oamenilor de ştiinţă din ţara noastră şi din ţări streine, d.e. universităţilor noastre, Academiei Române, profesorului Iorga şi altora. În ce mod se poate continua această lucrare de merit, dacă să ia oraşului arhiva? Din contră! Este de cea mai mare importanţă pentru istoria noastră, să rămână oraşul în posesiunea proprietăţii sale, a arhivei!

Dar şi administraţia orăşenească de faţă este foarte îngreuiată, putem zice imposibilă fără arhiva veche. Adeseori se întâmplă, că se discută chestiuni mai vechi decât 30 de ani, mai ales când e vorbă de o chestiă de drept sau de posesiune a oraşului. Şi în astfel de cazuri să nu-i fie posibil Braşovului în viitor ca şi până acum, ca arhivarul să-şi poate să scoate din arhivă actele sau documentele, cari privesc acele chestiuni, ci să scrie la Arhiva Statului din Cluj, ca să-i trimită aceste acte sau documente necesare!!

Să amintesc numai o pildă: Gimnaziul rom-cath. din Braşov primeşte de timp îndelungat de la oraşul lemne de foc gratuit. Când preţul lemnului a început să se urcă extraordinar, Consiliul orăşenesc a hotărât, să suspendeze predarea lemnului, „fiind aceasta un dar al oraşului şi nu o obligaţie!” Parohia rom-cath. n-a recunoscut această decisiune şi aşa arhivarul oraşului a trebuit să scoată toate actele din arhivă, cari privesc această chestiune, ce se extindea înapoi până în mijlocul secolului al 18-lea!, şi să facă un raport istoric-critic asupra acestui drept sau obligaţie.

În baza celor de mai sus, Vă rugăm, domnule prefect, să binevoiţi a recunoaşte dreptatea cererei noastre, ca să i se lasă Braşovului proprietatea sa, vechea arhivă, şi a trimite această cerere, cu recomandajia Domniei voastre, Ministerului de Interne.

Braşov, 4/II 1924

Cu deosebită stimă
s.s. indescifrabil